

IDENTIFICACIÓ I CARTOGRAFIA DELS VALORS PAISATGÍSTICS DEL CAMP DE TARRAGONA¹

Sergi Saladié

Grup d'Anàlisi Territorial i Estudis Turístics

Unitat Predepartamental de Geografia. Universitat Rovira i Virgili

Josep Pintó

Laboratori d'Anàlisi i Gestió del Paisatge (LAGP)

Càtedra de Geografia. Universitat de Girona

Resum

Identificar, descriure i cartografiar els valors paisatgístics d'un determinat àmbit territorial, atenent a la riquesa i diversitat de paisatges que el conformen, respon a la necessitat imperant d'identificar-los i de deixar-ne constància, a la vegada que permeten establir, posteriorment, diversos nivells de protecció, gestió i/o ordenació. Els valors del paisatge, tractats des de diferents dimensions, es poden agrupar en set grans tipus i diversos subtipus.

La identificació dels valors del paisatge es realitza a través de diverses tècniques, que van des del coneixement de l'opinió de la societat fins a l'exploració del llegat artístic i literari del territori, passant per l'anàlisi de la cartografia de referència existent o el treball de camp. La representació cartogràfica dels valors del paisatge es pot tractar a diversos nivells i escales, i permet representar les diverses subcategories de cada principal tipus de valor. En aquesta comunicació es presenta el procés i els principals resultats d'identificació i la cartografia dels valors paisatgístics del Camp de Tarragona, així com l'explicació de la metodologia emprada.

Paraules clau: valors paisatgístics; paisatge; Camp de Tarragona.

Tal com indica el Prototipus de catàleg de paisatge (OBSERVATORI DEL PAISATGE DE CATALUNYA, 2006) en relació als valors del paisatge, aquests han de ser analitzats i descrits per a cadascuna de les set regions catalanes, en aquest cas, en el marc d'elaboració dels treballs del Catàleg de Paisatge del Camp de Tarragona. Es van establir diversos nivells d'anàlisi. Per una banda, es van identificar els «paisatges reconeguts», és a dir, aquells espais on la seva vàlua paisatgística es reconeix normativament a diferents escales. Per altra banda, es va realitzar una identificació genèrica dels diferents valors del paisatge, és a dir, també dels que no estan reconeguts normativament.

La valoració dels paisatges es va fer a través de l'inventari, la descripció i la cartografia dels valors paisatgístics presents a cada una de les unitats de paisatge.²

1. Identificació dels «paisatges reconeguts»

És a dir, la identificació i cartografia d'aquells espais on la seva vàlua es reconeix normativament, segons s'indica en el Prototipus facilitat per l'Observatori del Paisatge als equips redactors.

Així doncs, en aquest apartat es van cartografiar i descriure aquells espais del Camp de Tarragona establerts legalment com a espais d'especial vàlua paisatgística a escala internacional, estatal, o catalana.

Els principals paisatges «reconeguts» del Camp de Tarragona per la seva major incidència territorial són els catalogats dins la xarxa del Pla d'Espais d'Interès Natural aprovat el 1992 (GENERALITAT DE CATALUNYA, 1996). Gairebé el 15% del territori del Camp de Tarragona gaudia d'algun nivell de protecció legal integrat dins el PEIN,³ que n'assegura la preservació dels seus elements naturals, i en certa manera, del paisatge. Tanmateix, cal dir que la distribució d'aquests nivells de protecció no és regular arreu del territori. Són les zones de muntanya les que presenten uns percentatges més elevats de superfície protegida, mentre que els territoris de les planes (Alt i Baix Camp, Tarragonès, i Conca de Barberà) i litorals, més humanitzats, presenten poques superfícies, gairebé testimoniales, que gaudeixin de protecció.

En l'àmbit del Camp de Tarragona, els dos espais naturals que presenten un major nivell de protecció són el Parc Natural de Montsant i el Paratge Natural d'Interès Nacional de Poblet.

De la resta d'Espais d'Interès Natural (EIN) destaca el de les Muntanyes de Prades, amb 22.065,89 ha., i sobre la base del qual s'està establint el que serà en un futur el segon parc natural del Camp de Tarragona. També destaquen, per la seva situació geogràfica, el conjunt d'espais d'interès natural situats al litoral. De nord a sud hi ha l'EIN Platja de Torredembarra (35,31 ha.), l'EIN de la desembocadura del riu Gaià (5,41 ha.), l'EIN de Tamarit-Punta de la Móra (119,80 ha.), l'EIN de la Sequia Major (7,98 ha.), i l'EIN de la Rojala-paltja del Torn (210,60 ha.). Finalment, destacar els espais d'interès natural situats a les serralades prelitorals tant del sector meridional com septentrional. Al nord es troben l'EIN de Saburella (1.784,39 ha.), l'EIN d'Ancosa-Montagut (3.377,66 ha.), i el Montmell (1.361,98 ha.); mentre que al sud destaquen l'EIN Serra de Llaberia (4.831,68 ha.), i l'EIN Muntanyes de Tivissa-Vandellòs (4.346,72 ha.).

Els nous espais incorporats a la Xarxa Natura 2000, bàsicament han ampliat i connectat la xarxa d'espais inclosos al PEIN l'any 1992. Per tant, bona part dels nous espais inclosos en aquesta proposta es corresponien a sectors de les muntanyes de la serralada Prelitoral.

Dels paisatges «reconeguts» des del punt de vista del seu valor cultural destaquen, pel seu reconeixement internacional, els elements declarats Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO.

Al Camp de Tarragona hi ha tres conjunts inclosos en aquesta xarxa internacional (UNESCO, 2008): el monestir de Santa Maria de Poblet, el conjunt arqueològic de Tarraco, i alguns jaciments de l'art rupestre de l'arc mediterrani de la Península Ibèrica.

2. Identificació dels valors del paisatge

El Prototipus de catàleg de paisatge descriu els valors del paisatge com aquells que no estan reconeguts normativament, tractats des de diferents dimensions. En aquest punt es pretenia tractar els valors del paisatge des de totes les seves dimensions a través d'una

àmplia classificació que es va escollir atenent a la riquesa i diversitat de paisatges del nostre país i a la necessitat imperant d'identificar-los i de deixar-ne constància.

La col·laboració dels experts territorials, els diversos processos de participació pública i social, així com la recerca d'informació i el treball de camp, van ser fonamentals per identificar el conjunt de valors. Especialment laboriosa va ser la tasca d'identificació dels valors intangibles (estètics, simbòlics-identitaris, religiosos-espirituals,...), donades les pròpies característiques d'aquests valors que fan que siguin difícilment quantificables i concretables.

Així doncs, la participació de la població en aquesta fase va ser fonamental per identificar aquells valors imperceptibles des de l'anàlisi de la cartografia de referència existent, o des del treball de camp. No tots els valors identificats eren cartografiats. Els valors que no van poder ser cartografiats, atès el grau de subjectivitat que els caracteritza, van ser descrits amb el màxim detall.

També es va recollir a les fitxes de cada unitat l'exploració del llegat artístic i literari de l'indret, efectuat al llarg de la història per artistes i escriptors que han transmès en les seves obres paisatges amb atributs estètics i simbòlics que ells mateixos, sovint, n'han estat creadors. Aquest mètode, que es basa en l'estudi de la producció artística, guies de viatge i il·lustracions, parteix de la idea que les representacions del paisatge permeten conèixer les relacions entre la societat, o una part d'aquesta, i el paisatge en un moment històric determinat. Així, les postals, els quadres o les guies de viatges mostren paisatges que responen a una determinada concepció social i que influeixen enormement en l'imaginari col·lectiu. Les fonts d'informació emprades per determinar quina concepció es tenia –i es té– del paisatge en un moment determinat han estat principalment: la pintura, els gravats i litografies, les postals, les guies de viatges, la literatura, els pòsters turístics, la fotografia, etc.

Els valors del paisatge que es van considerar per al Camp de Tarragona van agrupar-se en els següents tipus:

2.1 Valors naturals i ecològics

Fan referència als factors o elements que determinen la qualitat del medi natural. Es van considerar aquells espais amb especial interès natural i ecològic (per la seva singularitat, representativitat, etc.) i també els paisatges reconeguts legalment per criteris estrictament naturals, així com els espais amb funcions de connectivitat ecològica entre espais naturals.

- Espais que actuen com a connectors biològics entre grans superfícies naturals: muntanya d'Escornalbou, la serra de l'Argentera, el coll de la Teixeta, Puigcerver, la serra del Molló, els cingles d'Arbolí, la punta de la Peixera-puig de la Font-La Pòpia-Lo Morrot, el coll Major-Serra Alta, la serra d'Obagues, i la serra dels Llagossets-serra dels Borrassos; coll d'Albarca, i los Segalassos; Estret de la Riba, la Serra de Miramar, i la Serra Voltorera; serra de Ramonet, turó de Mas d'en Bosc-puig de les Forques, la serra de la Torre i la vall de Sant Marc; serreta-puig Francès, els Alts de Mas Serè, el coll de Santa Cristina, les muntanyes del Tet, i el puig de l'Aranyó.

- Mosaics agroforestals: El sector de forma allargassada que s'estén als peus de les muntanyes del Baix Camp, des de la plana de l'Hospitalet de l'Infant fins a la Conca d'Alforja-Vilaplana; Sector de la Serra del Tallat i Vilobí i part de la Conca de Barberà; Zona de la Baixa Segarra i la vall alta del riu Corb; Tram mitjà del riu Gaià, entre el Pont d'Armentera i Vila-rodona; Sector del Baix Gaià, entre el sector de La Secuita-Pallaresos i el sector de la Riera de Gaià-Ferran.
- Espais agrícoles homogenis: El sector de la plana del Baix Camp; els camps del Francolí i la plana de l'Alt Camp; la Conca de Barberà, la Baixa Segarra.
- Espais reduïts que contenen hàbitats d'interès especial pel seu valor ecològic, atenent a criteris de singularitat i/o raresa: teixeda i pineda de *Pinus pinaster* de l'entorn del coll de la Teixeta i la serra del Pradell; roureda de roure reboll; Castanyeda situada entre Prades i Vilanova de Prades; Sureda de les obagues de la muntanya del Castell d'Escornalbou; Dunes i maresmes, sobretot ben representades a la platja de Torredembarra.

2.2 Valors històrics

Corresponen a les petges més rellevants que l'ésser humà ha deixat en el paisatge al llarg de la història, com per exemple: tipologies constructives (masos, molins, barraques, cabanyes, torres, ponts, castells, muralles, esglésies), tipologies d'assentament, distribució històrica de l'activitat dependent de les condicions naturals del territori, restes arqueològiques, centres històrics dels nuclis urbans o altres conjunts arquitectònics, estructures parcel·làries i els seus límits, sistemes d'infraestructures de contenció de sòls (terrasses, bancals), sistemes de reg autòctons (fomats per recs tradicionals, fonts, ponts de pedra, passeres, pous, sínies), espais on es desenvolupen tècniques de treball tradicional, xarxa de camins públics i camins ramaders, etc.

La diversitat de paisatges amb valor històric del Camp de Tarragona és elevada i per facilitar la seva identificació es van dividir en onze categories que incloïen elements puntuals del paisatge (castells, cellers, masies, edificis religiosos,...) així com paisatges que ocupaven i paisatges més extensos (com el d'arquitectura rural de pedra seca).

- Castells i torres defensives: conjunt de castells d'origen medieval que es troben a l'entorn del riu Gaià des de la Baixa Segarra fins al Baix Gaià passant per l'Alt Gaià i el Montmell, i que són coneguts com a «Castells del Gaià»; castells o torres defensives o de guaita situades a la línia de costa; castells i torres defensives de plana del Camp (la Boella, Sant Ramon,...); castells i torres defensives de les muntanyes meridionals del Camp i el Priorat (Gavadà, Pradip, mola de Colldejou, castell de Falset, i el castell de Siurana); castells i torres defensives de la Conca de Barberà (Vallclara, la torre del Moro, ...).
- Cooperatives i cellers modernistes de la Conca de Barberà i l'Alt Camp: Vila-rodona, Barberà de la Conca, Nulles, Rocafort de Queralt, Aiguamúrcia, Santes Creus, Alió, Pira, Cabra del Camp, Montblanc, Sarral i l'Espluga de Francolí.
- Masos i masies: masos situats al barranc de la Vall (Capçanes), mas d'en Magrinyà (Colldejou), mas de Genessies (Vandellòs), mas Rabassa, el del Marquès, el mas Enric, el de Salort, de Sorder o de Granell, el conjunt enrunat de Rubials, el mas Blanc, Virgili, Ardenya, els Masos de Vespella o Sant Miquel (Baix Gaià).
- Conjunts i elements industrials amb valor històric: fàbriques tèxtils del Pont d'Armentera, restes històriques de la indústria paperera de La Riba, diverses explotacions mineres avui abandonades són testimoni del passat productiu.

- Infraestructura hidràulica: restes de molins fariners i paperers, mines i sèquies,...
- Restes arqueològiques amb valor històric lligat al paisatge destaquen les relacionades amb la Tarraco romana, i les restes protohistòriques al poblat preibèric del Puig Roig del Roget i el camp d'urnes de la Tosseta (el Masroig).
- Conjunts monumentals històric-artístics: Tarragona romana (muralls, circ, amfiteatre,...), el modernisme de Reus (especialment el conjunt de l'institut Pere Mata), el Castell-Monestir del Castell d'Escornalbou, el conjunt històric de Siurana, el conjunt medieval de Montblanc, les granges medievals de Riudabella i Milmanda, i la Vila closa de Tamarit, entre d'altres.
- Nuclis urbans que, en el seu conjunt, presenten un valor històric per les seves formes i estructures representatives d'èpoques passades: pobles petits de l'interior del Camp de Tarragona, com Conesa, Passanant, Forès, La Nou, Ardenya, Ferran, Capafonts, Mont-ral.
- Conjunts i elements religiosos: conjunts cistercencs de Poblet i Santes Creus, el conjunt de la Cartoixa d'Escaladei, o el conjunt d'ermites de l'interior del Montsant.
- Escenaris d'episodis bèl·lics: restes de trinxeres de Sant Pau (Figuera de Montsant), voltants del Coll de la Batalla (Conca d'Alforja-Vilaplana).
- Pobles abandonats, a banda dels seus valors estètics, també presenten un valor històric destacable, en ser testimonis d'una època passada on imperava una relació de les activitats humanes amb el territori diferent de la present.
- Paisatges d'arquitectura rural de pedra seca: valls de Pradell i la Torre de Fontaubella, la Conca de Poblet i les serres de Vilobí i el Tallat, les Garrigues Altes, el sector del Sarraí-Coll Roig, l'àrea d'Escornalbou-Puigcerver, la Plana de l'Hospitalet de l'Infant, sectors interiors de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, els plans del Massís de Bonastre, i alguns fragments del Litoral del Penedès.
- Patró de poblament: la Baixa Segarra a partir de petits pobles, bé situats als terrenys de l'altiplà o a la vall del riu Corb; el Montmell, amb pobles d'origen medieval situats a la «marca» catalana durant molts anys van ser construïts en llocs més o menys elevats per tal de facilitar la vigilància; la plana del Camp amb els pobles situats als Camps del Francolí i els situats a la vora del riu Francolí (El Milà, La Masó, El Rourell, Vilallonga del Camp, El Morell, i La Pobla de Mafumet); Conca d'Alforja- Vilaplana amb els nuclis urbans situats a la vora dels cursos fluvials més o menys permanents (Alforja, Vilaplana, l'Aleixar, Maspujols).
- Bosc de Poblet: amb un interès històric molt lligat a la història del monestir de Poblet.
- Espais agrícoles tenen especial interès des del punt de vista històric per la seva representativitat, raresa, o singularitat. Són testimonis d'un paisatge que havia estat el predominant en aquesta zona: Conca de Poblet, Baix Gaià, sector central situat entre Reus i Tarragona, nord de la Plana del Baix Camp, voltants de Montbrió del Camp.

2.3 Valors estètics

Es relacionen amb la capacitat que té un paisatge per transmetre un determinat sentiment de bellesa, en funció del significat i l'apreciació cultural que ha adquirit al llarg de la història, així com del valor intrínsec en funció dels colors, la diversitat, la forma, les proporcions, l'escala, la textura i la unitat dels elements que conformen el paisatge.

Donada la diversitat dels paisatges amb valor estètic del Camp de Tarragona, aquests es van agrupar en tretze categories per facilitar la seva anàlisi. S'inclouien tant elements puntuals en el paisatge com paisatges amb superfícies mitjanes o grans.

- Elements monumentals històric-artístics: cellers modernistes de l'Alt Camp i la Conca de Barberà, l'ermita i àrea de lleure de Santa Marina (Pratdip)
- Nuclis urbans tradicionals: nuclis de la Baixa Segarra, Pratdip, Vespella de Gaià, Salomó, Maslloreç, Rodonyà, i el Pont d'Armentera, entre d'altres.
- Pobles abandonats: Gavada, Fatxes, Masdevalentí, Castelló i Remullà (Muntanyes de Tivissa-Vandellòs); La Mussara i Gallicant (La Mussara); l'Albà vell, Selma, i Marmellar (Montmell).
- Arquitectura rural de pedra seca: valls de Pradell i la Torre de Fontaubella; la Conca de Barberà i les serres de Vilobí i el Tallat.
- Conjunts monumentals històric-artístics: entorn de l'ermita de la Mare de Déu de la Roca i la capella de Sant Ramon; castell-monestir de Sant Miquel d'Escornalbou i l'ermita de Santa Bàrbara; conjunt de l'ermita de la Mare de Déu de Puigcerver, granges-castells medievals de Milmada i Riudabella, i el monestir cistercenc de Santa Maria de Poblet (Conca de Poblet); monestir de Santes Creus; conjunt medieval de Montblanc; conjunt arquitectònic modernista de Reus; elements del conjunt de la Tarragona romana (especialment les muralles, la torre del Pretori i capçalera del circ, i l'amfiteatre); nucli antic de Santa Coloma de Queralt.
- Harmonia visual de conjunt: Serra del Tormo, el Montsant, la Serra de la Llana, la Mussara, i les Muntanyes de Prades. Plana agrícola de l'Alt Camp; interior del Montmell (especialment la vall de Sant Marc, els entorns d'Aiguaviva i el Pla de Manlleu); plans vitivinícoles de l'eix Rodonyà-Bonastre.
- Ambients aquàtics: tram del riu Gaià entre Montferri i el Catllar; làmina d'aigua de l'embassament del Gaià; zona humida dels Prats de la Pineda.
- Formacions geomorfològiques i els perfils topogràfics: conjunt de cingleres del sector de la Serra de Llaberia; conjunt de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs; perfils de la serra de la Figuera i el Purroig-lo Sarraí-lo Collroig; sector del Sarraí-Coll Roig i del Baix Siurana, al Baix Priorat; sector del Massís de Bonastre; sector del Garraf; capçalera del riu Gaià, entre Pontils i el Pont d'Armentera.
- Formacions vegetals: bosquines, garrigues i màquies de la Plana de l'Hospitalet de l'Infant; fragments de bosc de ribera de l'espai central de la vall del Gaià; vessant nord de la serra de la Brufaganya.
- Espais agrícoles (monoconreus cerealístics, vinyes, policonreus,...): plans i vessants cerealístics de la Baixa Segarra; valls agrícoles allargassades de Pontils a Vallespinosa, sector dels Camps de Santes Creus; vinyes del gran espai agrícola de la Plana del Baix Penedès; gran peça agrícola situada als Camps del Francolí, enmig del triangle Reus-Valls-Tarragona; conjunt de parcel·les agrícoles de cereal i olivera dels plans situats entre les ciutats de Reus i Tarragona; Plana del Baix Camp.
- Mosaics agroforestals: mosaic format sobre els *lloms d'elefant* de llicorella al Priorat; conca d'Alforja-Vilaplana; nord de la ciutat de Tarragona i Baix Gaià; gran conjunt agroforestal de la Conca de Poblet.
- Litoral (Interfícies terra-aigua): alguns trams del cap de Salou; muntanya de la Rojala-platja del Torn; Punta de la Móra;
- Paisatges recreats: Port Aventura

2.4 Valors simbòlics i identitaris

El valor identitari es correspon amb la identificació que un determinat col·lectiu sent amb un paisatge. Ambdós valors –simbòlic i identitari- fan referència a elements del paisatge o paisatges en el seu conjunt amb una gran càrrega simbòlica o identitària per les poblacions locals per establir-hi relacions de pertinença o expressions d'identificació. També s'inclouen en aquest conjunt de valors aquells elements del paisatge que tenen atribucions simbòliques col·lectives lligades a l'explicació d'històries fantàstiques o llegendes.

La diversitat de paisatges amb valors simbòlics i identitaris va fer necessària l'agrupació d'aquests valors en vuit categories: els conjunts/elements monumentals històric-artístics, els pobles abandonats, els elements religiosos, l'arquitectura rural de pedra seca, els espais agrícoles, les formacions geomorfològiques i perfils topogràfics, les formacions vegetals i els paisatges mironians.

- Conjunts monumentals històric-artístics: nucli antic i les muralles de la vila medieval de Montblanc; campanar de Valls; conjunt del Castell-Monestir d'Escornalbou.
- Pobles abandonats: tenen un valor simbòlic-identitari especialment per a les persones que hi tenen una relació directa (hi van viure ells o els seus ascendents), però també pel conjunt de la població del territori on s'emmarquen.
- Elements religiosos: grans conjunts de Poblet, Santes Creus i Scala Dei; ermites de Sant Marc (al nord del Montmell), Santa Llúcia (a l'oest del Montsant), Mare de Déu de Puigcerver (al Baix Camp), entre altres; santuari de Sant Magí de la Brufaganya.
- Arquitectura rural de pedra seca: sector nord-oriental de la Plana de l'Alt Camp, i la major part de la Conca de Poblet.
- Espais agrícoles: part dels Camps del Francolí.
- Formacions geomorfològiques i els perfils topogràfics: silueta del Montmell, la serra de Miramar, els cingles de la Mussara, el cingle Major de Montsant, els cingles de la serra de la Figuera, els perfils dels espadats calcaris de la Mola de Colldejou i la serra de Llaberia, així com la mola de Genessies i els punts culminants de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs (Puntaire-La Portella).
- Formació vegetal del Bosc de Poblet, en el context del conjunt que forma amb el monestir, esdevé d'un elevat valor simbòlic, ja no tant sols per a la població del seu entorn més immediat, sinó per a bona part del conjunt del Camp de Tarragona.
- Paisatges mironians de Mont-roig del Camp.
- Llegendes: aparició de verges, elements geomorfològics dels Frares Encantats del Bosc de Poblet, Salt de la Reina Mora a Siurana.

2.5 Valors religiosos i espirituals

Corresponen a elements del paisatge o paisatges en el seu conjunt que es relacionen amb pràctiques i creences religioses, com per exemple: àrees de dòlmens, sepulcres i altres elements funeraris, indrets i recorreguts per on transcorren processons, indrets i recorreguts per on transcorren peregrinacions, espais on se celebren aplecs de caràcter religiós, etc. Per al Camp de Tarragona és van agrupar en quatre categories:

- Esglésies i ermites: Sant Jaume de Montagut, ermites de Sant Antoni i Santa Magdalena, a la capçalera del Montsant; ermita de la Consolació; conjunt d'ermites de l'interior del Montsant.
- Espai amb elevada càrrega espiritual: el Montsant, és un espai relacionat amb el fet que durant segles ha estat, i continua sent, un espai d'aïllament, de meditació i de vida eremítica.
- Santuaris: santuari de Sant Magí de la Brufaganya; ermita de la Mare de Déu de Puigcerver.
- Monestirs: Santa Maria de Poblet i Santes Creus.

2.6 Valors productius

Estan relacionats amb la capacitat d'un paisatge per proporcionar beneficis econòmics, convertint els seus elements en recursos. La productivitat es pot obtenir a través d'activitats diverses com: agrícoles i ramaderes, forestals, cinegètiques, turístiques, industrials, mineres, etc. Al Camp de Tarragona es van diferenciar tres grans àmbits que contenien valors productius:

- Paisatges litorals: especialment els relacionats amb les platges. Són paisatges amb una alta capacitat d'atracció, tot i que, sovint, la mateixa activitat turística transformi, i degradi, aquests valors paisatgístics.
- Paisatge de la vinya del Priorat: que els agents productors intenten vincular directament a la filosofia d'elaboració del seus productes vitivinícoles. "Cada botella de vi del Priorat porta un tros de paisatge dins seu" diuen.
- Paisatges agroforestals: que estan tenint un paper cada vegada més important en l'atracció i fixació de turisme rural, especialment a les comarques de l'interior del Camp de Tarragona, (interior de l'Alt i el Baix Camp, el Priorat, i la Conca de Barberà).

2.7 Valors socials

Es relaciona amb la utilització que fa un individu o un determinat col·lectiu d'un paisatge per a: itineraris, sobretot els accessibles a les persones amb problemes de mobilitat, gaudi o lleure, passeig, repòs, observació de panoràmiques (miradors, recorreguts...), lloc de trobada, educació, esport, funcions terapèutiques, etc. Per al Camp de Tarragona es van identificar dos àmbits paisatgístics que responien a aquest tipus de valor:

- Paisatges del litoral: tot i l'elevada artificialització que han sofert, són encara avui espais amb una alta capacitat d'atracció, sobretot motivat per la combinació de l'element aigua i sol. Els passeigs marítics, durs o tous, i especialment els pocs espais naturals que queden vora el mar, són espais molt freqüentats per a la realització de diverses activitats, com passejar, fer esport, o simplement gaudir del paisatge. Els paisatges litorals més freqüentats són els més pròxims als nuclis de població.
- Espais forestals de muntanya: especialment els del sector de La Mussara i Muntanyes de Prades tenen un alt poder atractor sobre els habitants de la plana, que hi acudeixen per a la realització de tot tipus d'activitats, des de l'excursionisme o escalada a la recollida de bolets, passant per activitats cinegètiques. També són paisatges amb funció pedagògica, doncs s'hi realitzen diverses activitats i itineraris

de natura per als diversos nivells educatius, des de primària fins als ensenyaments universitaris.

3. Valoració dels atributs subjectius

Per a la identificació dels valors de caire més cultural i perceptiu (com els estètics, simbòlics, perceptuals o religiosos) i, per tant, de valoració més subjectiva, és important conèixer l'opinió de la gent que viu en un territori. A través del procés de participació,⁴ es van poder identificar els paisatges que reunien aquests valors.

També es van desenvolupar per a cada unitat una exploració del llegat artístic i literari de l'indret, efectuat al llarg de la història per artistes i escriptors que han transmès en les seves obres paisatges amb atributs estètics i simbòlics que ells mateixos, sovint, n'han estat creadors.

Aquest mètode, que es basa en l'estudi de la producció artística, guies de viatge i il·lustracions, parteix de la idea que les representacions del paisatge permeten conèixer les relacions entre la societat, o una part d'aquesta, i el paisatge en un moment històric determinat. Així, les postals, els quadres o les guies de viatges mostren paisatges que responen a una determinada concepció social i que influeixen enormement en l'imaginari col·lectiu. Les fonts d'informació emprades per determinar quina concepció es tenia –i es té– del paisatge en un moment determinat han estat principalment: la pintura, els gravats i litografies, les postals, les guies de viatges, la literatura, els pòsters turístics, la fotografia, etc.

4. La representació cartogràfica dels valors paisatgístics

Segons el Prototipus de Catàleg de Paisatge els valors a cartografiar eren els naturals i ecològics, els històrics, els estètics, els simbòlics i identitaris, i els religiosos i espirituals.

La representació cartogràfica d'aquests valors es va tractar a diversos nivells. Primerament, i per a tot l'àmbit d'estudi, es van cartografiar els paisatges reconeguts legalment des del punt de vista del seu interès natural, ja que són aquells que tenen més incidència territorial.

Un cop obtingut aquest mapa, es va complementar amb la informació procedent del treball de camp, que prestava especial atenció a aquells espais amb funcions de connector ecològic o altres espais d'interès natural que no tenien cap nivell de reconeixement legal.

En un segon nivell, es van analitzar en detall els diferents valors de cadascuna de les unitats de paisatge. El resultat va ser un mapa per a cada unitat, on es van cartografiar els cinc tipus de valors, sense realitzar cap subclassificació. La informació utilitzada per aquesta cartografia era, per una banda, la procedent de les aportacions realitzades per l'equip d'experts territorials; en segon lloc, es complementava amb els resultats obtinguts després del procés de participació pública i social; finalment, l'equip de treball va fer aportacions procedents, sobretot, del treball de camp. Els mapes de valors de cada unitat de paisatge es van presentar en DIN-A3, cartografiats a escales al voltant

de l'1:50.000, depenent de la mida de cada unitat. Tots els mapes tenien una mateixa llegenda amb la finalitat de poder fer-ne una lectura homogènia.

En un tercer i darrer nivell, es van elaborar, per a tot l'àmbit d'estudi, els diversos mapes de valors paisatgístics, excepte el mapa de valors naturals i ecològics elaborat en un primer moment. El resultat fou un mapa per a cada valor (històrics, estètics, simbòlics i identitaris, i religiosos i espirituals). Aquests mapes, a excepció del de valors naturals i ecològics, es van elaborar a partir de la informació obtinguda en l'anàlisi de valors de cada unitat. Cada tipus de valor es classificava a partir de subcategories que permetien una millor interpretació i representació cartogràfica. Aquests mapes es van presentar en DIN A-0 a escala 1:100.000.

Notes

- ¹ Aquest article és resultat dels treballs realitzats en el marc de l'elaboració del Catàleg de Paisatge del Camp de Tarragona, encarregat per l'Observatori de Paisatge de Catalunya a la Unitat Predepartamental de Geografia de la Universitat Rovira i Virgili i al Laboratori d'Anàlisi i Gestió del Paisatge de la Càtedra de Geografia de la Universitat de Girona. Els treballs del Catàleg de Paisatge del Camp de Tarragona van ser lliurats a l'Observatori de Paisatge de Catalunya al mes d'octubre de 2006.
- ² Per unitat de paisatge s'entén: "Porció del territori caracteritzada per una combinació específica de components paisatgístics de naturalesa ambiental, cultural, perceptiva i simbòlica, així com de dinàmiques clarament recognoscibles que li confereixen una idiosincràsia diferenciada de la resta del territori." (OBSERVATORI DEL PAISATGE DE CATALUNYA, 2008)
- ³ D'acord amb la Llei 12/2006, de mesures en matèria de medi ambient, la declaració d'una zona d'especial conservació (ZEC) o d'una zona d'especial conservació per a les aus (ZEPA) implica la seva inclusió automàtica en el PEIN. L'aprovació de la proposta catalana de Natura 2000 per part del Govern de Catalunya (Acord de 5 de setembre de 2006) va comportar una ampliació substancial del PEIN. Quan va aprovar-se l'any 1992, el PEIN incloïa un 15% del territori del Camp de Tarragona; actualment, després de les ampliacions puntuals dels darrers anys i un cop incorporats els espais de Natura 2000, l'àmbit terrestre del PEIN al Camp de Tarragona representa un 30'9% del territori, 92.512 ha.
- ⁴ La participació pública i social en l'elaboració del Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona es va estructurar en dos mecanismes diferents que es van adaptar i combinat segons la fase d'elaboració del catàleg en què es trobaven. Per una banda es van realitzar, entre els mesos de gener i març de 2006, un total de 24 entrevistes a agents (institucionals, econòmics i socials) implicats, directa o indirectament, amb la transformació, gestió, ordenació i protecció del paisatge al Camp de Tarragona. Això va permetre conèixer quines són les administracions que hi tenen competències, els principals actors econòmics que incideixen en aquest territori o els col·lectius socials disposats a implicar-se en el disseny de polítiques de paisatge, entre altres. Per altra banda, es va realitzar, entre el 2 de maig i el 10 de juny de 2006, una consulta a través del web de l'Observatori del Paisatge, en la qual es van comptabilitzar un total de 878 aportacions. Aquest procés va permetre divulgar el procés d'elaboració del Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona entre la ciutadania en general, contrastar amb la ciutadania alguns dels resultats obtinguts per l'equip redactor del Catàleg de paisatge durant les seves diverses fases d'elaboració, obtenir una ponderació dels principals valors identificats per a les diverses unitats de paisatge, conèixer l'opinió i les preferències sobre els paisatges del Camp de Tarragona, i contribuir a la reflexió personal i al debat col·lectiu sobre el paisatge.

Bibliografia

- GENERALITAT DE CATALUNYA (1996). "Pla d'Espais d'Interès Natural".
Barcelona: Departament de Medi Ambient, 426 p.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2005). "Pla d'Espais d'Interès Natural".
Barcelona: Departament de Medi Ambient i Habitatge [Actualització 4/04/2008]
<http://mediambient.gencat.net/cat/el_medi/espais_naturals/pein/inici.jsp>. [març de 2008].

- OBSERVATORI DE PAISATGE DE CATALUNYA (2006). “Prototipus de Catàleg de Paisatge”. Olot: Observatori de Paisatge de Catalunya
<<http://www.catpaisatge.net/fitxers/Prototipus2006.pdf>>. [març de 2008].
- OBSERVATORI DE PAISATGE DE CATALUNYA (2008). “Glossari. Diccionari de paisatge”. Olot: Observatori de Paisatge de Catalunya
<<http://www.catpaisatge.net/cat/glossari.php>>. [abril de 2008].
- UNESCO (1992): “World Heritage”. Olot: UNESCO-Patrimoni Mundial [Actualització 30/04/2008] <<http://whc.unesco.org/en/statesparties/es>>. [abril de 2008].